

Bijlage Cultuurhistorische analyse

Vorming van het landschap

Het plangebied ligt op de uiterste zuidwestelijke uitlopers van het voor het Rijk van Nijmegen zo karakteristieke stuwwallenlandschap, daar waar het glaciële landschap geleidelijk over gaat in het oude rivierenlandschap van de Maas. Dit heuvelachtige landschap is tijdens de voorlaatste ijstijd, het Saalien (180.000-13.000 jaar geleden) gevormd, toen het grootste deel van Nederland door een dik pak Scandinavisch landijs werd bedekt. Gletsjertongen stuwden het oudere sedimentmateriaal, dat eerder in het gebied door de Maas en de Rijn was afgezet, op tot hoge heuvelruggen. Tijdens de korte zomers smolt de ijskap gedeeltelijk en voerden smeltwaterrivieren een deel van de afzettingen mee. Zo ontstonden tegen de flanken van de stuwwal de zogenaamde spoelzandwaaiers, bestaande uit pakketten grof zand en grind.

In de laatste ijstijd, het Weichselien, bereikte het landijs Nederland niet meer. Er heerste in onze streken een poolklimaat. Wind en smeltwater zorgden samen voor sterke erosie, waarbij de toppen van de stuwwal werden verlaagd en de lagere delen juist met sediment werden opgevuld.

Tegelijkertijd voerde de overwegend noordenwind vanaf de drooggevalle Noordzeebodem grote hoeveelheden zand aan en legde zo een deken van zand over het gebied; de dekzandgronden. Deze gronden vormen de ondergrond van het landschap in het plangebied.

Eerste bewoning

Met het stijgen van de temperatuur na de laatste ijstijd raakte het gebied geleidelijk begroeid en er ontstond een uitgestrekt bosgebied dat zich uitstreckte van Nijmegen tot voorbij Mook en Kleef. In de prehistorie werd het gebied bezocht door jagers-verzamelaars die het gebied gebruikten voor hun voedselvoorziening en er in tijdelijke kampementen verbleven. Permanent bewoond werd het gebied pas vanaf het paleolithicum (9000 v. Chr.). Verspreide, losse vondsten uit de prehistorie, gedaan in o.a. Jonkerbos en bij de aanleg van het Goffertpark, wijzen op de aanwezigheid van een of meerdere urnenvelden in het gebied.

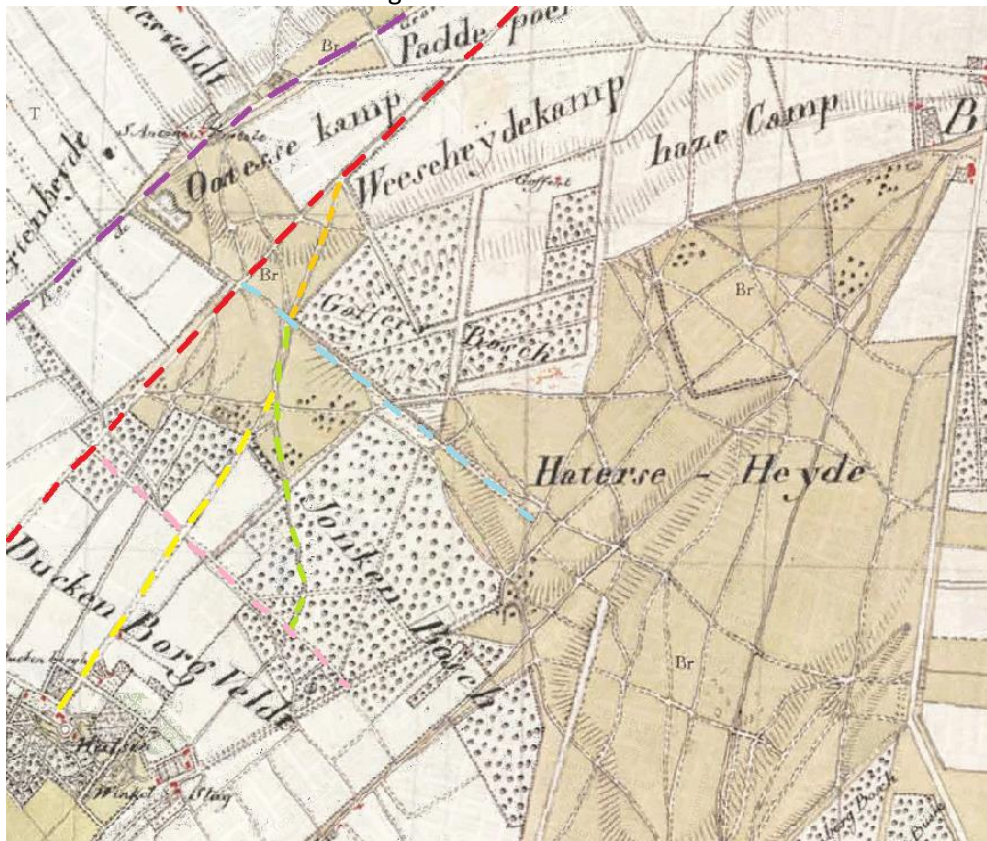
Uit de Romeinse periode zijn meer vondsten bekend. Tijdens de aanleg van het Goffertpark zijn verscheidene toevalsvondsten gedaan: losse, Romeinse scherven die op een mogelijke nederzetting plus een grafveld wijzen. In 1993 heeft de Radboud Universiteit tussen de Nieuwe Dukenburgseweg en de Hulzeneseweg omvangrijkere opgravingen verricht. Hierbij is een Romeins grafveld met ruim 200 graven, vaak omgeven door een greppel, uit de eerste tot en met de derde eeuw na Chr. aangetroffen. Van de naastgelegen, bijbehorende nederzetting is een gedeelte onderzocht. Hierbij zijn enkele boerderijen plus afvalkuilen en een waterput aangetroffen. Uit het onderzoek is gebleken dat, hoewel de nederzetting in de onmiddellijke nabijheid van de Romeinse stad Ulpia Noviomagus lag, deze een duidelijk inheems karakter had. Het ging om een agrarische gemeenschap van naar schatting 50 mensen die waarschijnlijk vooral akkerbouw bedreven.

Aan de noordzijde van het plangebied, ter hoogte van de St. Teunismolenweg, zijn op meerdere plaatsen de mogelijke resten van de belangrijke Romeinse verbindingsweg die Ulpia Noviomagus met Wijchen verbond, aangetroffen. Het exacte tracé van deze weg is niet bekend. De weg zal richting westen hebben aangesloten op het enige nog bestaande deel van deze weg, de Teersdijk in Zwanenveld en Tolhuis. Gezien het belang van deze weg in de Romeinse periode is langs dit tracé sprake van een verhoogde kans op sporen van bewoning of van grafvelden.

Pre-stedelijk landschap

Vanaf de late middeleeuwen werden vanwege de toenemende vraag naar landbouw- en weidegrond en de groeiende behoefte aan bouw- en brandhout grote delen van het plangebied ontbost. Zo veranderde het gebied in een met heide en struiken begroeid landschap, op historische kaarten aangeduid als *Hater(t)se Heide*. Op deze arme gronden vestigden zich verspreid kleine boeren met een gemengd bedrijf.

Met de ontginningen werden verschillende wegen aangelegd waarvan een groot aantal nog steeds bestaat. Tot de oudste wegen behoren de huidige Graafseweg, destijds overgaand in de huidige St. Teunismolenweg, de Nieuwe Dukenburgseweg, Tarweweg, Hulzenseweg, Weg door Jonkerbos en de Burgemeester Daleslaan. Hoewel hun uiterlijk vaak ingrijpend is gewijzigd, de belangrijkste verkeersaders zijn verbreed tot vier rijstroken, verraadt monumentale laanbeplanting vaak de ouderdom van verschillende wegen.

Het plangebied Nijmegen Goffert-Winkelsteeg op de kaart van Tranchot en Von Muffling uit 1820 met daarop de bestaande wegen: De huidige Graafseweg in westen overgaand in huidige St. Teunismolenweg(paars), huidige Nieuwe Dukenburgseweg overgaand in Muntweg(rood), Heideparkseweg (oranje), huidige Burgemeester Daleslaan(blauw), Weg door Jonkerbos(groen) en de huidige Hulzenseweg(geel).

Het tegenwoordig grootschalig ingerichte stedelijke landschap van het plangebied kende lang een kleinschaligere indeling, met landwegen en smalle percelen. Historische kaarten laten zien hoe de westelijke helft van het gebied, rond het toenmalige dorp Hatert, in de 18^e eeuw al was ontgonnen tot percelen bos (Jonkerbosch en Hulsen) en smalle, evenwijdig lopende landbouwpercelen terwijl er in het oostelijk deel nog een brede zone met onontgonnen, woeste heidegronden bestaat. Deze tegenstelling blijft lang bestaan en is op de topografische kaart uit 1850 nog zichtbaar.

Topografische kaart uit 1850 met in rood de Weg door Jonkerbosch die de overgang markeert tussen de nog onontgonnen Hatertse Heide in het oosten en het oudere cultuurgebied in het westen.

Landgoederen

Het gebied, net buiten de stad, had een grote aantrekkingskracht op de Nijmeegse elite en vanaf de zeventiende eeuw werden er verschillende landgoederen aangelegd waar men 's zomers van het buitenleven kon genieten. Voorbeelden hiervan zijn de landgoederen De Winkelsteeg en De Hulsen, beide van laatmiddeleeuwse oorsprong, en het negentiende-eeuwse landhuis Heydepark met omliggend goed. Na 1860 kocht de zeer vermogende Nijmeegse zeepfabrikant Theodoor Dobbelman de drie landgoederen en voegde deze samen tot een uitgestrekt jachtgebied, het Jonkerbosch.

Van De Winkelsteeg rest het monumentale landhuis, in 1811 herbouwd in neoclassicistische stijl. Het pand is een gemeentelijk monument. Het landgoed is bebouwd door een zorginstelling. Door het vele groen tussen de afzonderlijke gebouwen, en de nog aanwezige historische laanbeplanting met monumentale bomen is de parkachtige setting redelijk gaaf bewaard gebleven.

Huis De Hulsen werd in 1887 afgebroken, van het landgoed rest vrijwel niets meer. Huis Heydepark is een gemeentelijk monument en is tegenwoordig een dubbel woonhuis, het landgoed is in 1953 bij het Goffertpark getrokken. Op een groot deel van het landgoed Jonkerbosch bevindt zich tegenwoordig het CWZ en de zogenaamde Emancipatiebuurt.

Stedenbouwkundige ontwikkeling

Terwijl vanaf het begin van de twintigste eeuw de stad uitdijde en langs de belangrijkste uitvalswegen, in lintbebouwing, huizen werden gebouwd, bleef het plangebied Nijmegen-Goffert dun bevolkt. De schaarse bewoning bleef beperkt tot de directe omgeving van landgoed De Hulsen, wat lintbebouwing langs de Hulsenseweg en in het voormalige Heydepark. Grote delen van het gebied waren nog groen aan het begin van de twintigste eeuw.

Aan het begin van de dertiger jaren stelde de stedenbouwkundige A. Siebers het *Algemeen Uitbreidingsplan voor Nijmegen* op. In dit ontwerp vormden de belangrijkste uitvalswegen vanuit de stad en de belangrijkste onderlinge verbindingswegen de kapstok waaromheen een groenstructuur werd ontworpen. Belangrijk onderdeel hiervan was het Goffertpark. Dit volkspark plus stadion werden tijdens de economische crisis in de dertiger jaren van de twintigste eeuw aangelegd. Het was een omvangrijk werkgelegenheidsproject dat bijna geheel met de hand werd uitgevoerd om aan zo veel mogelijk werklozen werk te bieden. Het werk betekende een enorme ingreep voor het oostelijk

deel van het plangebied, ruim 60 ha bos en heide veranderden in een uitgestrekt stadspark, met sportvelden, een stadion, een theehuis en een dierenpark.

Ook na WOII, terwijl elders buiten de bestaande stad uitgestrekte wederopbouw wijken werden aangelegd, werden in het plangebied nauwelijks woningen gebouwd. Vanwege het streven naar een scheiding van functies in het *Uitbreidingsplan* moest het plangebied juist plaats bieden aan industriële bedrijven. Er kwam er in Nijmegen een enorme industrialisatiegolf op gang. De gemeente gaf goedkope gronden aan het Maas-Waalkanaal uit aan bedrijven en vanaf de vijftiger jaren vestigde het ene bedrijf na het andere zich in het gebied, waaronder Philips. Vanaf het einde van de vijftiger jaren werd tussen de spoorlijn Nijmegen- 's-Hertogenbosch en de Nieuwe Dukenburgseweg nog een industriegebied ingericht, Industrierrein Winkelsteeg, en zo ontstond een groot aaneengesloten bedrijventerrein. Tot de vroegste bedrijfsgebouwen behoren het huidige A-gebouw en M-gebouw van Philips (tegenwoordig) aan de Transistorweg en de Electrodenfabriek van Willem Smit aan de Nieuwe Dukenburgseweg/ Oostkanaaldijk.

Electrodenfabriek Willem Smit (West) aan het Maas-Waalkanaal rond 1965, bron: Holec Historisch Genootschap

Het hoofdgebouw nu, tegenwoordig Lincoln Smitweld

Direct na WOII werd op een terrein dat oorspronkelijk eigendom was van de familie Dobbelman een militaire begraafplaats aangelegd. Op War Cemetery Jonkerbos zijn vanaf 1947 ruim 1600 Britse militairen, die oorspronkelijk verspreid over verschillende begraafplaatsen lagen, begraven.

War Cemetery Jonkerbos ingang aan de Burgemeester Daleslaan

In 1948 werd direct aan de andere kant van de Weg door Jonkerbos een nieuwe rooms-katholieke begraafplaats ingezegend: Begraafplaats Jonkerbosch. In de tweede helft van de vorige eeuw verrezen ten zuidwesten van het Goffertpark talloze zorg- en gezondheidsinstellingen waaronder de Pompekliniek, Dak- en thuislozenopvang De Hulzen, het nieuwe CWZ en Sanadome, GGZ Pro Persona en het Leger des Heils. Al deze genoemde ontwikkelingen hebben er toe geleid dat het plangebied grootschalig van opzet is en dat er nauwelijks woningen in het plangebied voor komen.